

φυσικοί νόμοι και έπομένως ώς κι' ή θέληση τών θεών, πού είναι οί ίδιοι οί νόμοι!

Όλη αὐτή ή φλυαρία είναι φυσικά ένα *retaglio* ἀπὸ τὸ βιβλίο πὸ ἐγραψα, καὶ νὰ λέει κανεὶς, πὼς δὲν κατόρθωσα νὰ βάλω μέσα ὅλην τὴν ψυχὴν μου ὅπως τὸ ἐπιθυμοῦσα, ἀλλὰ ἔγινε ἕνα ἔργο τρομερὰ ἀπαισιόδοξο, τρομερὰ τραγικό, τρομερὰ δραματικό. Τὸ γράψιμό του μοῦ ἄφηκε μιὰ συναίσθηση ἀπὸ ἀπαγοήτευση, μιὰ βαθειὰ πίκρα γιὰ τὴν τύχη τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀτόμου, καὶ πρὸ πάντων γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, πὸν ξέρει ν' ἀγαπάει καὶ πὸν βρῖσκεται ἔξυτελισμένος ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, ἀπὸ τὴν σκευωρία τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία ἢ τὴν περιφρόνηση τῆς γυναικός.

Ποία θὰ εἶναι ἡ ἐντύπωση τοῦ ἀναγνώστου; Θὰ μπόρῃ νὰ ἀνθέξει σὲ ὅλην αὐτὴν τὴν ἀπαγοήτευση καὶ νὰ τὸν τραβήξει ἡ περιέργεια καὶ τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον ὥστε νὰ παρακολουθήσει τὸ ἔργο ὡς τὸ τέλος; ἢ θᾶναι ὁ πόνος του τόσο ἀψύς, ὥστε θὰ τὸ πετάξει χασμουριῶντας; Αὐτὸ θὰ μοῦ τὸ πῆτε ἔσεῖς μὲ εἰλικρίνεια, πὸν θὰ τὸ πρωτοδιαβάσετε.

Ἐδῶ τελειώνω καὶ ἐλπίζω γλήγορα νὰ σᾶς ἰδῶ μὲ καλὴν ὑγείαν καὶ μὲ καλὴν ὄρεξη καὶ παρακαλῶ σας νὰ μοῦ χαιρετᾶτε τὸν Ἄντρεα.

Μένω μὲ ἄπειρη φιλία δικὸς Σας.

Ντίνος

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΠΕΝΘΙΜΑ ΛΑΒΑΡΑ

«Στὴ φωνὴ τ' ἀνθρώπου
ποῦ εἶδε καὶ πόνοσε»

Ἡ καμπάνες τοῦ μικροῦ ἐκκλησιδιοῦ εἶχαν παύσει πειὰ νὰ σκορπίζουν τοὺς πένθιμους κτύπους τους στὸ λεπρονῆσι. Ἡ μέρα εἶχε σβύσει κι' ὁ ἥλιος κατεβαίνοντας σιγὰ - σιγὰ ἐκεῖ κάτω στὸ ἀπέραντο πέλαγος, ἔστελλε τώρα τὶς τελευταῖες ἠλιόλαμπές του, στὰ λίγα σπιτάκια τοῦ μαύρου νησιοῦ... Ἡ νύχτα ἄρχισε νὰ διώχνη ἀπὸ παντοῦ τὰ λίγα σημάδια τῆς μέρας, καὶ τὸ σκοτάδι νὰ σκορπίζη παντοῦ τὶς μαῦρες φτεροῦγες του.

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο, ἓνα ἅπ' τὰ πένθιμα καὶ σκληρὰ βράδρια πού οἱ λεπροὶ λιγοστεύουν κατὰ ἓνα, ἦταν ἅπτα ἀνοιξιάτικα ἐκεῖνα βράδρια πού κοιμίζουνε κάθε ἄλλη αἴσθησι καὶ πόθο στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, κι ἀφήνουνε μονάχα ξύπνια τὴν αἴσθησι καὶ τὸν πόθο τῆς ἀγάπης...

Ἦταν ἅπ' τὰ βράδρια ἐκεῖνα, πού κάνουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ λατρεύουνε καὶ νὰ ἀγαποῦνε τὴ ζωὴ, ὅσο βασανισμένη κι' ἂν τοὺς εἶναι καὶ νὰ μὴ λησμονοῦνε τὰ περασμένα τους, πού τὰ ξαναφέρουν στὶς σκέψεις τους, μὲ μιὰ νοσταλγία γλυκειὰ καὶ γαλήνια.

Ὁ Δίλης — ἓνας ἅπ' τοὺς νέους ἄρρώστους τοῦ νησιοῦ τῶν λεπρῶν — πού σ' ἂν ἀπαίσιό στίγμα, ὀρθώνεται χρόνια τώρα, μπροστὰ στὸν ψευτοπολιτισμὸ καὶ τὴ χτηνωδία τῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας — δὲν μποροῦσε ἀκόμα νὰ συνηθίσῃ στὴν καινούργια περίοδο τῆς ζωῆς του, μέσα στὸ λεπρὸ σπῆτι, μ' ὅλη τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συμπόνια ποῦ τοῦδειχναν οἱ ἄλλοι ἄρρωστοι...

Τυλιγμένος στὰ κουρέλια πού σκέπαζαν τὸ κορμὶ του σούρθηκε τὸ πρῶτο βράδυ, κάτ' ἅπ' τὸ κρεβάτι του. Βγῆκε ἔξω ἅπ' τὸ θάλαμο βαδίζοντας στὴν ἐκκλησοῦλα μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ συντροφεύσουν τὸ νεκρὸ τους, στὴ νύχτα τῆς σιωπῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὸ φέρετρο τοῦ πεθαμμένου στημένο στὴ μέση τῆς ἐκκλησίας, δὲν εἶχε τίποτα ἅπ' τὴν πολυτέλεια τῶν ἄλλων, πού χρόνια τώρα ἔβλεπε, στὴς μεγαλουπόλεις πού εἶχε ζήσει μικρός. Στολισμένο μὲ λίγα ἀνθάκια ὅσα μποροῦν νὰ φυτρώνουν πάνω σὲ λεπρονήσια καὶ μὲ λίγη πρασινάδα, φαίνονταν πιὸ ἀπλό καὶ πιὸ φυσικό. Ἡ ἐκκλησοῦλα φτωχὴ καὶ σιὸ ἐξωτερικὸ της καὶ σιὸ ἐσωτερικὸ της δὲν εἶχε οὔτε πολὺφωτους πολυέλαιους, οὔτε χρυσαφικὰ σκορπισμένα δῶ καὶ κεῖ λίγα καντήλια καὶ λίγες παληές εἰκόνες ἦσαν τὰ μόνα στολίδια της μαζί μὲ τὸ νεκρὸ λεπρὸ πού φιλοξενοῦσε ἀπόψε, καὶ πού δὲν ἦταν οὔτε ὁ πρῶτος, οὔτε ὁ τελευταῖος... Οἱ συντροφοί, βουβοὶ ὅλοι, στέκονταν τριγύρω ἅπ' τὸ φέρετρο τοῦ νεκροῦ φίλου, ἀμίλητοι, περιμένοντας ἀπὸ μέρα σὲ μέρα καὶ τὸ δικὸ τους τέλος...

Ἡ νύχτα εἶχε προχωρήσει πολὺ κι' οἱ ἄρρωστοι δακρυσμένοι καὶ λυπημένοι ἄρχισαν νὰ βγαίνουν ἅπ' τὴν ἐκκλησοῦλα βαδίζοντας στοὺς θαλάμους τους.

Ὁ Δίλης ἀκολουθῶντας μηχανικὰ τοὺς ἄλλους ἔφθασε στὸ θάλαμό του καθίζοντας σ' ἓναν ἅπ' τοὺς λίγους πάγκους πού ἦσαν σκορπισμένοι στὴν αἴθουσα, παραδίνοντας τὸν ἑαυτὸ του στὶς σκέψεις του...

Θυμότανε τὴν περασμένη του ζωὴ, πὺ γιὰ μιὰ στιγμή τὴν ἔβλεπε νὰ περνᾷ σὰν κινηματογραφικὴ ταινία μπροστά του καὶ τὰ μάτια του ἄρχισαν νὰ ψιχαλίζουν...

Ἡ φαντασία του ἔφευγε τώρα, μακρὰ πολὺ μακρὰ ἀπ' τὸ μαῦρο νησι καὶ τὸν ἔφερε σ' ἓνα ἀκαθόριστο σημεῖο, γύρω ἀπὸ ἀγαπημένες μορφές, τῆς μάννας του, τῆς ἀδελφῆς του, τῶν συγγενῶν του, τῆς ἀγάπης του... Ἐβλεπε νὰ περνᾷ μπροστά στὰ μάτια του, τὰ ἐπίτακτα πὺ τοὺς εἶχαν φέρει καὶ νὰ πλευρίζουνε ἓνα - ἓνα στὴν καρβουνόσκαλα γιὰ νὰ ξεφορτώσουν τὰ ἀνθρωποφορτία τους. Νόμιζε ἀκόμη πὺς ἄκουγε ἀπ' ὅλες τῆς μεριές τῶν βρώμικων παποριῶν, τὶς φωνές τῶν πλοιάρχων ἀνάμιχτες μὲ τὶς βλαστήμιες τῶν ναυτῶν καὶ τῶν βαρκάρηδων, μαζί μὲ τὰ κλάμματα καὶ τὰ βογγητὰ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν γυναικῶν, καὶ τὸ κορμί του γέμιζε φρίκη.

Ποῦ ἄλλα χρόνια, στὸ φτωχικὸ σπιτάκι τους ἐκεῖ πέρα στὴν εὐτυχισμένη πατρίδα τους! Τώρα λεπρός, ἔξοριστος, κατὰδικος σ' ὅλη του τὴ ζωὴ πάνω σ' ἓνα βράχο τί νὰ χαρῆ καὶ πὺς νὰ μὴ λυπᾶται ἀφοῦ λυτρωτὴς δὲν μένει παρὰ ὁ θάνατος;

Θυμόταν ὅλα τὰ περασμένα του καὶ τὰ μάτια του βούρκωναν· θυμόταν ἀκόμη τὴ γλυκεῖα μορφὴ τῆς Ἀννούλας πὺ μαζί εἶχαν μεγαλώσει καὶ μαζί εἶχαν πλάσει τὰ μελλοντικά τους ὄνειρα γιὰ μιὰ καινούργια ζωὴ καὶ πὺ θᾶταν τώρα γυνσῖκα του, ἂν ὁ πατέρας τῆς δηλητηρισμένος ἀπὸ κεῖνες τῆς πρόστυχες προλήψεις, πὺ χωρίζουνε ἄδικα κι' ἀπάνθρωπα τὶς κοινωνικὲς τάξεις, ἔστεργε στὸ γάμο τους.

Ἡ ὥρα πέραγε, μὰ ὁ Δίλης δὲν ἔννοιωθε κουράγιο νὰ κοιμηθεῖ· σηκώθηκε ἀπ' τὸν πάγκο του καὶ κάτω ἀπ' τὸ θαμπὸ φῶς τῆς κρεμασμένης λάμπας, ἄρχισε νὰ διαβάξῃ κάτι παληὲς φημερίδες τραβῶντας τὶς ἀπ' τὶς τσέπες του.

Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτές, κάτω ἀπὸ μιὰ εἰκόνα ποῦδειχνε ἀνθρώπους περπατῶντας πίσω ἀπὸ προπορευόμενα λάβαρα, διάβασε πὺς οἱ φθισικοὶ τῆς κολασμένης πόλης, πεισμένοι ἀπ' τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀπόγνωση πὺ τοὺς εἶχαν φέρει, ἢ ἀδιαφορία τῶν ἀνθρώπων, κατέβηκαν ρακένδυτοι, μὲ μαῦρες ἐπιγραφές γιὰ τὴ «ζωὴ ἢ τὸ θάνατο» στὴν πόλη, γιὰ νὰ ἱκετεύσουν συμπόνια καὶ προστασίαν, ἀφοῦ ἢ ἀνθρώπινη βαρβαροσύνη τοὺς ἄφηνε ἐγκληματικὰ νὰ πεθάνουν ὄχι ἀπ' τὰ μικρόβια τῆς ἀρώστειας τους, μὰ ἀπὸ τὴν πείνα...

Τοὺς φαντάστηκε κίτρινους — κίτρινους, ἀδελφωμένους ἄντρες καὶ γυναῖκες, ὅλους μαζί, ἐνωμένους στὸν πόνο καὶ

στη δυστυχία να κατεβαίνουν σάν φαντάσματα στην πόλη και η ψυχή του φούσκωνε από αγανάκτηση

Σε μιαν άλλη απ' αυτές διάβασε πώς η μαννάδες κι' η χήρες με τὰ ὄρφανὰ τῶν σκοτωμένων, πού ἄφησαν τὰ κορμιά τους στὰ κοράκια δῶ και κεί πολεμώντας, σηκώνωνταν, γιατί ἡ πολιτεία ἤθελε νὰ τοὺς ἀφαιρέση τὰ λίγα ψίχουλα πού τοὺς ἔδινε γιὰ τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν τοὺς και τῶν πατέρων τους. Φαντάστηκε μέσα σ' αὐτοὺς και τὴ μάννα του, στερημένη πιά ἀπὸ κάθε βοήθεια και προστασία, νὰ ὑψώνει τὸ χέρι τῆς κατάρας παρακλητικὸ στὸν Θεό, κι' ἔννοιθε τὰ χέρια του νὰ σφίγγονται και τὰ δόντια του νὰ τρίζουν.

Σε ἓνα ἄλλο βιβλίο, πού κρατοῦσε στὰ μισοφαγωμένα δάκτυλά του, διάβασε τὸ κήρυγμα ἐνὸς ἀνθρώπου 28χρονης ζωῆς και πείρας και τοῦ φάνηκε σάν κήρυγμα ἐνὸς νέου Χριστοῦ, πού στηρίζει τὴν ἀγάπη του και τὴν ἰσχύ του ὄχι στὰ λόγια και στὰ χαρτιά μὰ στὴν πυγμὴ και στὴ δικαιοσύνη.

Ἐννοιωθε νὰ τὸν εὐχαριστεῖ και νὰ τὸν ἐξεγείρει τὸ κήρυγμα αὐτὸ τῆς καινούργιας και πραγματικῆς ἀγάπης. Πόσο ἤθελε νᾶνταν μαζί μ' αὐτοὺς γιὰ νὰ φωνάξῃ, νὰ διαματυρηθῆ, νὰ διαφωτίσῃ . . .

Ἐννοιωθε τὴν ἀνθρωπότητα δλόκληρη νὰ ὑποφέρει και νὰ ἀγωνιᾷ κάτω ἀπ' τὰ «πένθιμα λάβαρα» τῶν φθισικῶν, τὸ μαῦρο ὄγκο τῶν χαροκαμμένων γυναικῶν και τὸ ἀπέραντο πλῆθος τῶν δυστυχισμένων. Ἐννοιωθε τὰ δάκρυα τῆς ἀνθρωπότητας νὰ ἀναβλύζουν ἀπὸ παντοῦ, μπροστὰ στὸ ἀπαίσιο καθημερινὸ μαρτύριο . . . .

— Σκεφτικὸς ἀκόμα καθότανε κάτω ἀπ' τὴ λάμπα, μὰ σὲ λίγο πετάχτηκε ὄρθιος· τὸν εἶχαν ταράξει ἡ φωνὲς τῶν νοσοκόμων, πού χαχάνιζαν μετὰ τὰ γιατροδύσκια στὸ πλαγινοῦ δωμάτιο.

Μιά απ' τὶς ἄρρωστες μπῆκε μιὰ στιγμὴ στὸ θάλαμο του· ἦταν ἀδύνατη φοβερὰ και φαινότανε πολὺ καταβλημένη. Πλησίασε τὸ Δίλη στοργικὰ πού τὴν κυττοῦσε ἀφηρημένος, σάν μητέρα πού πλησιάζει στὸ κρεβάτι τῆς μονάκριβης τῆς κόρης και τὸν ρώτησε πονετικὰ γιὰ τὴ μελαγχολία του. Θὰ συνηθίσης και σὺ ὅπως ὄλοι μας, τοῦ εἶπε. Ὑπομονὴ χρειάζεται, ἄν κι' ὁ ἥλιος ἔδυσσε γιὰ μᾶς γιὰ πάντα.

Στὰ λόγια τῆς ἀπάντησε μετὰ κάποια σκληρότητα, πού τὴν σκέπαζε ἡ φαινομενικὴ ἡρεμία τοῦ προσώπου του.

“Όταν κανείς υποφέρει από μικρός, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι μελαγχολικός, σ’ ὅλη του τὴ ζωή, σ’ ὅτι κι’ ἂν τοῦ συμβεῖ.

Ἡ ἄρρωστη κάνοντας ἀσυναίσθητα μιὰ χειρονομία, τοῦ φάνηκε σ’ ἂν νάδειχνε μὲ τὸ σάπιο χέρι της ἓνα ἀκαθόριστο σημεῖο στὸν ὀρίζοντα, σ’ ἂν νὰ εἶχε μαντεύσει τὶς σκέψεις του.

Ἀπέναντι ἀπ’ τὸ νησι τῶν λεπρῶν, μερικὰ μίλια ἀλάργα ἀπ’ τὴ βρώμικη ἀκτή του καὶ τὸ κόκκινο φανάρι τοῦ κινδύνου, ἡ πρώτη ἀνθρώπινη φωνὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμπόνιας ὑψώθηκε.

Ὁ Δίλης σηκώθηκε ἀπ’ τὴν καρέκλα καὶ τράβηξε στὸ κρεβάτι του. Σκέψεις φοβερὲς τὸν τάραζαν κι’ ὁ ὕπνος ποὺ ἱκετευτικά τὸν ἀναζητοῦσε νὰ τὸν ἀπολυτρώσῃ ἀπ’ τὴν ἀγωνία, δὲν τὸν πλησίαζε. Τὸ στήθος του φούσκωνε τώρα ἀκανόνιστα· τοῦ ρχότανε νὰ σηκωθῆ ὄρθιος, νὰ σπάσῃ τὰ ἀνύπαρκτα δεσμὰ τῆς σκέψης του καὶ τοῦ κορμιοῦ του καὶ νὰ φωνάζῃ παντοῦ, πρὸς ὅλους τοὺς ἀνέμους καὶ πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη.

«Στάκῃ σὲ μιὰ τέτοια κοινωνία, στὰ ἐρείπια τῆς Σεῖς, ὅλοι ἀδελφωμένοι, χιῆστε μιὰ καινούργια κοινωνία χωρὶς λεπρούς καὶ φθισικούς, χωρὶς πεινασμένους καὶ δυστυχημένους, μιὰ κοινωνία ὁλότελα ἀνθρώπινη, μὲ σύμβολά της, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δικαιοσύνη κι’ ὄχι τὴν ἀδικία καὶ τὴν ἀρπαγή . . . »

Μὰ ἡ φωνὴ του πνιγότανε στὸ λαρυγγί του καὶ ξέσπασε σ’ ἓνα θρηνο βουβό, σ’ ἓνα ἀτέλειωτο κλάμμα παραπονετικό.

Ἡ νύχτα εἶχε περάσει πιά· ἡ αὐγὴ φάνηκε ἔξω νὰ ροδίζει, μὰ ἡ καινούργια μέρα δὲν εἶχε ξημερώσει ἀκόμα καλά . . .

Ἡ καμπάνες τοῦ μικροῦ ἐκκλησιδιοῦ, ἀκούστηκαν πάλι σὲ λίγο, νὰ σκορποῦν τοὺς πένθιμους κτύπους τους στὸ ξερονῆσι συνοδεύοντας στὸν τάφο ἓνα ἀκόμα νεκρὸ τοῦ νηιοῦ τῶν λεπρῶν . . .

Ἀθήναι

Α. Ν. ΦΡΑΓΚΟΣ